

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ

Стратегічним завданням освітнього процесу сьогодні є формування мислячої, креативної особистості, розвиток її інтелектуального та морального рівня, природних здібностей та задатків. Разом з тим загальні тенденції поступу суспільства в глобальному світі визначили нагальну потребу пошуку нових особистісний потенціал, реалізуватися у складному і багатогранному засобів і стимулів розвитку педагогічної науки та практики, перебудови структурних елементів системи української освіти. Лише людиноцентрична, вільна від догматизму і віджилих схем освіта відкриє можливості реалізувати світі глобальний трансформацій, бути здатним вирішувати технологічні, економічні, соціальні, культурні проблеми, поставлені динамікою цивілізаційного поступу. Продуктивне вирішення цих проблем забезпечується інтелектуальним потенціалом філософії освіти.

Актуалізація проблеми розвитку освіти в контексті філософського осмислення забезпечує життєздатність науки, примножує її духовне і смислове джерело, зберігає автентичність та самобутність. Однак необхідно враховувати також умови сучасного постіндустріального, інформаційного, урбанізованого суспільства, котре динамічно розвивається і вимагає особливого напруження сил та енергії, специфічних умінь та широких знань для пристосування до складних реалій сьогодення, до процесу пошуку істини в рамках нової парадигми знання.

Сучасний світ – світ не лише глобальних соціально-економічних трансформацій, науково-технічного прогресу, інформаційної революції. Що, звичайно, цілком справедливо. Проте не у меншій мірі обґрунтовано оцінювати його як світ творчості, освіти і знання. Значущість освіти сьогодні стала величезною. Вона є найбільш масовою і найбільш стратегічно орієнтованою сферою діяльності суспільства. Освіта невід’ємна сьогодні від кожної людини, оскільки істотно впливає на її життя, визначає багато в чому сьогодення і майбутнє. У сфері освіти досягнуті значні результати, і разом з тим реформування, прагнення до її якісної зміни – одна з характерних рис нашого часу. Вироблення ефективної стратегії вдосконалення освіти повинно спиратися на глибоке вивчення і філософське узагальнення як реального життєвого досвіду, так і перспектив подальшого розвитку нашої цивілізації.

Світ буквально на наших очах перетворився на цілісну систему, що стрімко розвивається. Почалася ера єдиного історичного процесу, в якому долі всіх народів тісно переплетені і жодна країна не може існувати автаркічно. І цей процес оголив найглибінніші суперечності людських відносин, суспільного устрою в небачених по своїх масштабах і значущості глобальних проблемах сучасності. Всі ці грандіозні зміни в житті людей тісно пов’язані з розвитком освіти. Вони багато в чому спиралися на освіту, але і у свою чергу робили істотний вплив як на її форму, так і на її зміст.

Освіта сьогодні — це величезна і надзвичайно важлива сфера людської діяльності. Масштаби тих успіхів і проблем, які пов’язані з освітою у наш час, дають повну підставу вважати, що ХХІ століття є не тільки століттям безпрецедентних соціальних змін і науково-технічного прогресу, але і століттям творчості, креативної особистості. Вона і повинна стати головною метою дослідження. Адже в наявному освітньо-педагогічному просторі педагогічна взаємодія здійснюється за суб’єкт-об’єктною моделлю. Учень (студент) реально представлений як об’єкт прикладання педагогічних зусиль («впливів»). Хоча, як стверджується в наукових розвідках з філософії освіти, педагогіки, учень – не тільки «об’єкт», а й «суб’єкт» навчання і виховання, і навіть – «повноправний суб’єкт». Але все це не завжди так як у теорії, так і на практиці. Якщо вся дидактика так чи інакше орієнтована на передачу готового знання, якщо навчання має на меті формування «знань, вмінь, навичок», якщо виховання розуміється і здійснюється як спосіб адаптації індивіда до норм і правил існуючого суспільства або як «прищеплення» певних позитивних, соціально корисних рис та якостей, то саме тут торжествує суб’єкт-об’єктна модель: учень залишається в першу чергу об’єктом.

Освітній простір, організований за мірками формально-логічного підходу, при якому учень розуміється як об’єкт, ворожий духовно-душевному виміру людського буття: формалізм є бездушним «за визначенням», і духовність у такому просторі не живе. Якщо пригадати розрізнення М.Бубером зав’язків «Я – Ти» і «Я – Воно», то зрозуміло, що традиційний освітній простір організований суто за другим типом: тут усюди – «Воно» (вони), тут немає «зустрічі» як такої. Панує зовнішня доцільність, розумне життя, як і творчість для нього - щось чуже,

мало чим відрізняється від фізичної праці. Отже, для формування творчої, мислячої особистості потрібен відповідний освітній простір, в якому може відбуватися дійсно інноваційна, відповідна запитам сучасності освіта.

На рівні розумно організованого освітнього простору принципово змінюється предмет діяльності. Предметом діяльності суб'єктів освітньої діяльності повинні слугувати культурні потреби і творчі здібності вчителів, учнів, батьків, управлінців і всіх тих, хто так чи інакше включається в простір освітньої діяльності. Зокрема – потреба в поглибленні своїх знань, а не завчених чужих, і не стільки здатність засвоювати відпрацьовані іншими вміння і навички, скільки здатність творчо перетворювати умови їх набуття і застосування. Оволодіння готовим знанням за підручниками, свого часу придатними для соціального функціонування (у тому числі і для професійного), не має нічого спільного з поняттям і сутністю творчої особистості, здатної до активного життя в сучасну інформаційну епоху.

Домінування формально-логічних форм подачі знань прирікає процес розвитку освіти на застій. В формах формально-логічної активності людина не здатна пережити свою діяльність в її культурно-людській змістовності. Знання звужується до простої інформації про події, до суми алгоритмів і схем діяльності, що ззовні прикладаються до дійсності і тому ставляться до неї формально. Догматизм в освоєнні знань гуманітарного циклу є наслідком безмірного формалізму в навчанні і вихованні, відриву слова від думки, думки від смислу, слова від діла, а діла – від особистісно значимого єйдосу – ідеалу.

Якщо гуманітарні знання освоюються в творчій, розумній формі, вони одразу ж розкриваються не як об'єкт привласнення і не як інформація про щось, а як смисловий зміст світу, в якому живуть, відчувають і страждають реальні люди, як те, що безпосередньо стосується кожного особисто, але не повчає, а оживляє й наповнює індивідуальну діяльність, індивідуальне спілкування, індивідуальне сприйняття буття. Мисленнєво-творча форма освоєння знань в першу чергу гуманітарних, дає можливість усвідомити суспільно-людський, смисловий характер своєї діяльності, усвідомити міру та глибину інтеграції своєї самостійності з іншими суб'єктивними центрами-світами. В такому випадку знання набувають змісту власного духовно-практичного досвіду суб'єкта і водночас – актуалізують самий цей досвід. Спосіб своєї активності вже не виступає схемою доволіно й корисливого розщеплення об'єкта, а постає у своїй смисловій співмірності зі смислами самої реальності.

Сам характер знань гуманітарного циклу уможливує розгорнути їх як власне культуру. Історія, література, мистецтво, цикл філологічних предметів, філософія - за своєю природою розкриті «назустріч» суб'єкту: вони немов би очікують

взаємодії із «живою» суб'єктивністю. Формально-логічна, розсудкова ж дидактика (дидактика від розсудку) робить все для того, щоб ця взаємодія не відбулася. Дух корисності, дух виживання й споживання перетворює культурний зміст на псевдокультуру, і діти звикають давати аналіз літературним образам-персонажам так само легко, як гратися в комп'ютерні ігри, які не потребують особливого розумового напруження, не потребують «субстанції» інтелекту.

Найбільш поширена форма введення знання до складу суб'єктивності є вербальна форма, що здійснюється на основі запам'ятовування з наступною перевіркою репродуктивної здатності. Однак такий спосіб не є формою особистісного розвитку, оскільки тут слово відділяється не тільки від діла, а й від думки. Відрив мови від мислення в освітньому процесі робить недоступним змістовний смисл матеріалу, що «освоюється», а тому останній виявляється поза сферою особистісного розвитку і в жодній формі його не зачіпає. Отже, вербально-розсудкове освоєння знання (навчання) доводиться зовні доповнювати «вихованням», яке, в свою чергу, теж уражене повчальністю, моралізуванням, а дійсна його ефективність є негативною.

Вербалізм – це, як не дивно, недооцінка ролі, значення і місця слова, його справжньої ролі й місця. Вербалізм – це спотворення дійсного слова, дійсної природи слова. Відомо, що слово – це засіб людського спілкування. Але якщо тільки засіб, то повнота його дійсності радикально втрачається.

У контексті традиційної педагогічної моделі догматизоване саме середовище, освітній простір, а тому власне людське спілкування (як людське) – давно стало одним із занять серед решти повсякденних турбот і проблем. І тоді слово перестає бути подією, а виступає лише засобом, засобом здійснення «педагогічної взаємодії», а не дійсно людського спілкування, засобом передачі інформації. І тоді таким чином деформоване слово, мовлення саме стає середовищем, простором простої, суто функціональної комунікації.

Важливе значення в цьому процесі належить знанням, котрі повинні бути якісними. В силу чого постає проблема *елітного знання*. Воно допомагає продуктивно вирішувати суперечності, що накопичувалися (і накопичуються завдяки нашим спробам щось реформувати, але на старій основі під кутом старого педагогічного мислення), у царині освіти.

Література

1. М.Бубер *Два образа веры*. Москва, Россия.: АСТ,1999.
2. В.С.Степин *Теоретическое знание*. Москва, Россия: Прогресс-Традиция, 2003.
3. В.Г.Кремень «Людина перед викликом глобалізації: творчість, людина, освіта», у *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія*, В. Г. Кремень, Ред. Київ, Україна: Пед.думка, 2008, с. 9-48.